KISHULT

Kishult är en före detta gård som ”försvann” i slutet av 1600-talet då den lades under säteriet. Det finns massor som visar på Kishults existens, så på detta har vi inte behövt tvivla. Men var LÅG gården??? Ja, det är ganska många som försökt lösa den gåtan, så också vi i Krafttaget.

Här följer historien om hur vi tror oss ha ”hittat” Kishult:

Jag (Klas) hittade en karta på internet, och den var från 1638! På den där internetsidan kan man bara se en liten ruta av kartan, men jag lyckade pussla ihop rutorna till en komplett karta.
Först när jag studerade kartan så tänkte jag att det här begriper man ju inte ett smack av! På kartan fanns även Stora Bäck redovisat. Problemet var att Stora Bäck och Kishult var ritade på samma papper men över två olika områden. Stora Bäck vet vi ju var det ligger, det är värre med Kishult…
Många kvällar har jag suttit och studerat kartan, och ganska snart så trillade faktiskt polletten ner! I varje fall till viss del, för jämför man den gamla kartan från 1638 med den nästan 250 år yngre häradskartan, som alltså är från 1870-talet, så stämmer ju ängarna/åkrarna överens enormt bra. Det är glasklart vilka ängar kartritaren syftat på när han gjorde kartan från 1638. Nu blev det ju plötsligt ännu mer spännande att försöka komma på var området över Kishult kan finnas. Tack vara att det gick att tyda området över Stora Bäck så gick det ju plötsligt att utesluta att Kishult kan ha legat innanför detta område, liksom att det kan ha legat strax intill. Så att Kishult skulle ha legat i eller nära den första hagen vi gick upp i visste vi nu var en omöjlighet! Kishult måste ha legat längre upp i skogen! Därför försökte jag tyda den urgamla kartan med alla möjliga modernare kartor, och kanske få det att stämma. Och snart hade jag en teori. Jag, Gunilla och Lasse (Kindberg) parkerade vid fornminnena efter gamla Hagebyvägen och gick rakt upp i skogen. Då hamnade vi plötsligt vid de urgamla odlingsrösena som finns i denna skog. Vi började ana att vi kunde vara nära gården, och snart var vi i en glänta. Vi hittade hörnstenarna, högen efter en möjlig kallmurad spis och så vidare. Visst kunde det väl ha legat ett hus här för typ… 400 år sen…? Eller? Tänkte vi…
Och samtidigt… Om man i tanken tar bort alla träden och tänker sig åkermark här intill. Och en porlande bäck med mer vatten än nu, så… Jag tror ett hus här kan ha haft ett väldigt vackert och bra läge.
Kan nämna också att 1638-talskartan tycks stämma bra när den jämförs med verkligheten. Enligt kartan ska det ha funnits åkermark även rakt väster ut, och även där finnes gamla odlingsrösen.

Men att påstå rakt av att vi hittat Kishult gör man inte utan mer stöd i ryggen, så därför kontaktade Gunilla arkeologen Bror-Tommy Sturk, och han har också varit med oss till denna plats. Sturk sa det vi ville höra. ”Det finns ingen tvekan om än att här har legat en byggnad!”
Och något annat än Kishult har ju aldrig legat här i skogen…

Sedermera har vi varit på Boxholms skogars kartarkiv och tagit del av alla kartor som finns där. Något bevis för Kishults existens exakt på denna plats hittade vi inte, Kishult är ju inte redovisat på deras kartor, men det står ju ändå ”här tager Kishults marker vid”, och ”Kishultahagen” kan man också läsa i stort sett här, en bit upp i skogen. I alla fall uppanför de båda bergen vi gick förbi.

Även på landsarkivet i Vadstena har vi varit och hittat namnet Kishult i gamla sköra böcker och typ… två decimeter tjocka. Där gick till exempel att läsa om en viss Hans i Kishult…

Till sist några ord om namnet Kishult. Vad hult betyder känner nog många till. Den grundläggande betydelsen är ju helt enkelt ”skog”. Men Kis…
Jag fick en bok i present vid den senaste födelsedagen och den heter svenskt ortnamnslexikon. Boken förklarar en mäng olika ”namn” i Sverige, och dess betydelse. Kishult är ju naturligtvis inte med i boken, men däremot Kisa. Och om Kisa kan jag läsa så här: Namnet innehåller sannolikt en motsvarighet till det norska namnet dialektordet Kis(e) ´bula, buckla´ med syftning på det markerade Borgarberget vid Kisa kyrka. Det tycker jag är ganska intressant för här intill finns ju också väldigt markerade berg, åtminstone två stycken. Så kanske Kis i Kishult syftr på dessa.

Nedan en bild från då Kishult torpmärktes (Kishult var ju dock inget torp…)

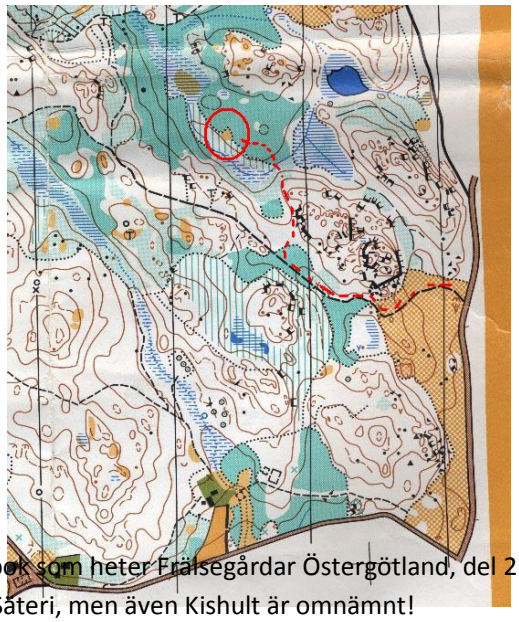

På den moderna orienteringskartan är det en öppen glänta där vi tror att Kishult legat (vid ringen).

Nedan följer några sidor ur en bok som heter Frälsegårdar Östergötland, del 2. Säterier av Almqvist. Kapitlet handlar om Boxholms Säteri, men även Kishult är omnämnt!

Flemminge (Boxholm), by i Göstrings hd, Ekeby sn, omfattade på 1500talet två mantal frälse samt ett av skatte och ett av kyrkonatur. De båda sistnämnda hemmanen ingingo i det byte med kronan 1582, varigenom Arvid Gustafsson Stenbock mot vederlag i Västergötland förvärvade åtskilliga gårdar i Ekeby och Rinna socknar (jfr Mossebo). Han upprättade (se Östergötl. handl. 1582: N. 3 och 1594: N. 6) ett säteri på Flemminge, vilket ingick i hans hustrus Karin Månsdotters [liljeörn] († 1604) morgongåva och som han efter sitt ättenamn kallade Bocksholm. Detta är således ursprunget till det nuvarande förvrängda namnet Boxholm, vilket fick officiell bekräftelse 1654. Hela egendomen indrogs emellertid 1599 $\frac{7}{2}$ med hans förbrutna gods och förlänades 1603 $\frac{3}{5}$ på behaglig tid till Herman Wrangel († 1643). Den återställdes således icke till fru Karin, då hennes arvgods restituerades till henne 1603, men icke heller Wrangel fick länge behålla densamma. Hertig Johan av Östergötland bortgav i stället Boxholm 1609 $\frac{18}{12}$ (Berg i *Medd. Sv. RA* 1927, s. 174, not 5) till Lindorm Ribbing († 1627). Denne miste väl denna förläning 1615 $\frac{18}{10}$, men återfick den av Gustaf II Adolf 1622 $\frac{19}{5}$ på livstid och 1627 $\frac{28}{2}$ som allodialbesittning (se s. 607), varvid Korskälla, Långeliden och Ugglehult medföljde. Genom byte med kronan hade han 1612 $\frac{7}{9}$ (Gamla byten N. 124) dessutom bekommit åtskilliga gårdar i trakten, vilka dock närmast kommo hans i Rinna socken belägna nyupprättade sätesgård Mossebo till godo. Men av hertig Johan erhöll han 1614 $\frac{4}{2}$ ytterligare ett antal gårdar i Rinna socken och 1615 $\frac{18}{10}$ ännu andra i Ekeby socken (Andersbo 2, Berg 1, Brokulla $\frac{1}{4}$, Börshult 2, Knippe $\frac{1}{4}$, Sandeliden $\frac{1}{4}$ och Sjögarp 1), som i kronans jordeböcker omedelbart överflyttades till frälse (se ovan s. 587 ff.). Kunglig bekräftelse på sistnämnda två förfoganden följde 1619 $\frac{7}{10}$. För denna godsbildning blev Boxholm 1627 den naturliga medelpunkten. Det låg då också nära till hands att hävda dess säterikaraktär, och åtgärder vidtogos för att med detsamma införliva även de båda frälsehemmanen i byn, vilka dittills haft helt andra ägare. Det ena av dessa ägdes 1546 av Lydert Slatte, vilken i possessionen efterträddes först av Arvid Björnsson, som omtalas 1559 (Östergötl. handl. N. 10), och sedan av Joen Persson till Gisle, som 1562 utom detta ägde även ett par andra frälsehemman inom provinsen (Juby i Bankekinds och Luestad i Åkerbo härad). Den sistnämndes jordegendomar övergingo 1566 (*Hist. handl.* 8: 2, s. 96) till Carl Holgersson Gera († 1566) och ärvdes först av hans broder Jöran († 1588) och sedan av den förres dotter, vars son Carl Oxenstierna († 1629), enligt Ridderstad, lärer avyttrat Flemminge-

hemmanet till Lindorm Ribbing. Tidpunkten för denna handel är dock icke känd. Det andra frälsehemmanet i byn hade 1546 och ännu 1562 innehafts av Per Månsson Duse, vars sondotters man Nils Joensson [Rosenquist] enligt samme auktor sålde denna gård 1628 för sjuttio mark till Ribbings änka Märta Bonde († 1642). Båda gårdarne voro i alla händelser före 1632 inlagda i säteriet, som därigenom kom att omfatta hela Flemminge by. Godset i dess helhet ärvdes av ende sonen Per Ribbing († 1664), som på många sätt utvidgade domänerna. Han köpte till att börja med 1639 $\frac{20}{3}$ (konf. 1647 $\frac{20}{3}$) från kronan tre kronohemman (Södra Bäck, Kishult och Norra Lagnebrunna) och bekom 1646 $\frac{6}{2}$ en förläning på Norrköpings besluts villkor, som 1652 $\frac{24}{12}$ förbättrades till allodial besittningsrätt (se s. 611 och 607). Denna omfattade tillsammans fyra och ett halvt mantal dels i Ekeby socken (Bärbäcks och Södra Lagnebrunna arv- och egnahemman samt Linnefors' prebendehemman), dels i Rinna (Torpa halva byteshemman) och Åsbo (Rävtomta halva krono- och Timmerö halva skattehemman). Han tillbytte sig även 1649 $\frac{31}{1}$ (se s. 610) från kronan två kyrkohemman (Lilla Harstad i likanämnda socken och Slätten i Rinna socken). Genom förvärv från enskilde bekom han slutligen inom hemsocknen flera hemman (av mestadels frälsenatur). Så förvärvade han från obekant håll Mulebo och tillbytte sig 1646 mot Kålstorp i Edshults socken (Södra Vedbo) två skattehemman i Hageby från Lars Kagg († 1661), som 1639 $\frac{20}{3}$ (se s. 611) köpt dem av kronan. Från Gustaf Leijonhufvud († 1658) tillhandlade Ribbing sig vidare Herkhult och Tingkullanäs och från Karin Bielke († 1694) Lilla och Stora Bäck. På sistnämnda två gårdar, vilka 1646 kostade honom 520 rd., fick dock först sonen fasta 1666 $\frac{6}{3}$. Den betydliga egendom, som sålunda på olika sätt samlats, ökades omkring halvsekelskiftet genom skattläggning av åtskilliga nybyggen, av vilka Bryggarehem, Lockarp och Norräng (samtliga i Ekeby) samt Sätertorpet (i Åsbo socken) lades som rå- och rörshemman under säteriet, medan andra (Kärrarp eller Humlefall och Skäggenäs) försvarades inom frihetsmilen. Längre fram skulle sistnämnda kategori ytterligare tillväxa genom senare skattläggningar (Stortorp, Tjusebotorp och Lilla Målen). Som ladugård användes Södra Bäck, och till äng under säteriet avhystes och inlades Kishult. Men även på flera landbohemman (Brokulla, Hageby norrgård, Norra Lagnebrunna, Linnefors och Sjögarp) hölls tidvis egen avel, utan att detta dock i längden föranledde särskilda privilegier. Efter Per Ribbings frånfälle övertog hans näst äldste son Erik Ribbing († barnlös 1675) Boxholmsgodset, men sedan även denne dött, tillföll detta hans äldre broder Lennart Ribbing († 1687). Denne har 1678 deklarerat egendomens storlek. Den omfattade då inklusive säterihemmanen inom Ekeby socken och dess närmaste grannskap i Rinna och Åsbo socknar omkring tjugofem mantal, av vilka dock en stor del var reducibel. Privilegierna för såväl Södra Bäck som Kishult upphävdes av jordrannsakningskommissionen (jfr kammarkollegii brev 1686 $\frac{1}{8}$), och vid tinget 1681 $\frac{26}{9}$ förklarades rå- och rörsfriheten för Sätertorpet ej längre giltig på grund av belägenheten inom annan socken. Egendomen var starkt gäldbunden, och Lennart Ribbing hade måst utlösa åtskilliga sin broders borgenärer, vartill den

förres hustru Catharina Falkenberg († 1716) bidrog med egna medel. Reduktionskollegium förklarade 1683 $\frac{24}{5}$ till följd härav den reducibla andelen av godset i makarnas hand utgöra köpgods, för vilket erlagts högre summa än kronovärderingen, och detta föranledde uppskov med indragningen till kronan av säteriets ena hälft, som hade donationskaraktär, jämte ett antal andra gårdar därunder. Dock skulle enligt k. brevet 1693 $\frac{12}{4}$ och reduktionsdeputerades resolution samma år $\frac{29}{6}$ (jfr 1708 $\frac{25}{9}$ och 1709 $\frac{8}{10}$) fristen blott avse fjorton år och den slutliga revokationen således hava ägt rum 1698, om icke Ribbings änka förstått att genom utverkat byte med kronan 1697 $\frac{18}{12}$ (Avsl. byten N. 59—60) undgå denna eventualitet. Härigenom förblev icke blott hela säteriet jämte dess rå- och rörshemman frälse, utan detta gällde även Andersbo (N. 1—2), Berg, Södra och Norra Börshult, Korskälla, Knippe, Långeliden, Sandliden, Sjögarp, Skäggenäs och Ugglehult. Hennes avlidne man hade redan tidigare använt samma utväg beträffande den ena gården i Lagnebrunna samt Rävtomta och Timmerö, vilka genom byte enligt reduktionskommissionens resolution 1682 $\frac{5}{7}$ och kammarkollegii immission s. å. $\frac{18}{6}$ (Avsl. byten N. 59—60) förblevo frälse. Däremot reducerades samma år Torpa N. 2 (se ovan s. 598, not 55) och Bärbäck N. 1 (skatteköpt 1748 $\frac{16}{5}$), som efter förmedling 1684 till tre kvarts mantal indelades på kavalleriet (fördelshemman för ryttmästaren vid Skänninge komp.), samt de båda hemmanen i Linnefors (N. 1—2), vilka tillsammans förmedlades till endast ett halvt mantal (skatteköpt 1723 $\frac{16}{9}$) och likaledes anslogos till kavalleriet (augment till rh. N. 79 av samma kompani). Köp- och bytesgodsen (inkl. Hageby) blevo oantastade, sedan i ersättning för oköpta räntor enligt reduktionsdeputerades brev 1687 $\frac{30}{7}$ avståtts Slätten, som av ålder var förmedlat till ett halvt mantal (skatteköpt 1752 $\frac{23}{1}$) och blev augment till rusthållet N. 92 av Skänninge kompani. Hagebyhemmanen förklarades genom reduktionsdeputerades resolution 1696 $\frac{11}{9}$ hava på grund av 1646 års byte iklätt sig natur av gammalt frälse mot att vederlaget (i Oppunda och Södra Vedbo) fick köpfrälses karaktär. Beträffande Kishult, som 1690 förmedlades till ett kvarts mantal, förklarade dock kammarkollegium 1696 $\frac{1}{6}$, att det borde av frälseägaren bebyggas, något som emellertid icke hindrat, att det alltjämt legat avhyst under Boxholm (»men ej med tillstånd» heter det i 1727 års jordebok). Sammanfattas det ovan sagda och beaktas, att en del av landbogodset som gammalt frälse ej drabbades av myndigheternas åtgärder, är det tydligt, att Boxholm utgick något så när helskinnat från reduktionens påfrestningar. Det kan för övrigt till och med sägas, att icke ens under denna tid en viss expansion alldeles saknades. Lennart Ribbing köpte nämligen 1680 $\frac{8}{12}$ för 700 d. s. m. från Åke Ulfsparre Bredgårds frälsehemman, vilket sedermera skulle få stor betydelse såsom byggnadsplats för det järnbruk, som kom till stånd på 1700talet, och hans änka och söner inslogo i större skala på samma väg genom rätt ansenliga egendomsaffärer, vilka före periodens slut utvidgade Boxholms underlydande inom hemsocknen till att omfatta även Götviks säteri (se särskild artikel) och Stora Målens, Rövaretorps och Öringe frälsehemman samt andelar i Fjettmunna och Skinnaretorp. Rörande Catharina

Falkenbergs förvärv även i de angränsande socknarna se för övrigt Sävstaholms pergamentsbrev N. 460 f., 474 ff. och 478.